

Tomasz Archutowski*

NOWA SKRAJNA PRAWICA W DANII A KONFLIKT KULTUROWY

W ciągu zaledwie kilkunastu lat od swojego powstania Dansk Folkeparti (Duńska Partia Ludowa) osiągnęła w Danii status trzeciej największej partii politycznej. Fakt zdobycia tak znaczącego poparcia przez partię skrajnie prawicową i populistyczną w kraju o ustabilizowanej, wieloletniej demokracji, jakim jest Dania, skłania do głębszej analizy tego zjawiska. Głównym celem artykułu jest więc próba znalezienia odpowiedzi na pytanie o przyczyny popularności nowej skrajnej prawicy w Danii. W niniejszej publikacji podejmuję próbę wykazania, że istotny wpływ na popularność nowej skrajnej prawicy ma konflikt kulturowy. Pojęcie to analizuję na dwóch płaszczyznach – jako zderzenie idei postmaterializmu z tradycyjnymi wartościami socjokulturowymi oraz jako konflikt rozgrywający się pomiędzy kulturą Zachodu a kulturą i wartościami reprezentowanymi przez imigrantów przybywających do Danii, w szczególności pochodzących z krajów muzułmańskich.

Słowa kluczowe: nowa skrajna prawica, Duńska Partia Ludowa, konflikt kulturowy, populizm

Założona w 1995 roku z inicjatywy Pii Kjaersgård partia Dansk Folkeparti (Duńska Partia Ludowa) w ciągu zaledwie kilkunastu lat od swojego powstania osiągnęła w Danii status trzeciego największego ugrupowania politycznego po liberalnej Venstre i Socjaldemokratkach, a założycielka i szefowa partii zajmuje czołowe pozycje w rankingach najbardziej wpływowych osób duńskiej polityki. Fakt zdobycia tak znaczącej popularności przez partię skrajnie prawicową i populistyczną w kraju o ustabilizowanej, wieloletniej demokracji, słynącym z tolerancji i pragmatyzmu, jakim jest Dania, skłania do głębszej analizy tego zjawiska. W niniejszym artykule podejmuję próbę analizy jednego z elementów, który przyczynia się do wzrostu popularności nowej skrajnej prawicy w Danii. Elementem tym jest konflikt kulturowy. Na wstępie artykułu sięgam do wybranych ustaleń teoretycznych. W drugiej części prezentuję historię nowej skrajnej prawicy w Danii, a następnie analizuję wpływ konfliktu kulturowego na powstanie i popularność Duńskiej Partii Ludowej.

1. PROBLEMY DEFINICYJNE

Zdefiniowanie pojęcia nowej skrajnej prawicy nie jest łatwym zadaniem. Jeszcze do niedawna skrajna prawica była utożsamiana w Europie z pojęciem ideologii faszystowskiej,

---

* Uniwersytet Gdański; tumaczdunski@gmail.com.

a partie, zwane neofaszystowskimi, które działały w Europie po drugiej wojnie światowej, miały wśród swoich założycieli i członków osoby związane z faszyzmem. Przykładem takiej partii był Włoski Ruch Społeczny, który otwarcie nawiązywał do ideologii faszystowskiej. Sytuacja zaczęła ulegać radykalnej zmianie w latach 80. XX wieku. Istniejące dotychczas ugrupowania polityczne przeszły swoistą metamorfozę, a na scenie politycznej pojawiły się nowe ugrupowania, które zdecydowanie odcięły się od ideologii faszystowskiej, zarówno w warstwie programowej jak i personalnej (Sobolewska-Myślik, 2006: 76–77).

Wśród politologów nie ma pewności czy partie nowej skrajnej prawicy powinny być postrzegane jako zbiór jednorodnych partii. Nie istnieje bowiem wzorzec nowej skrajnej prawicy. Według Joanny Jankiewicz partie skrajnej prawicy powinny być postrzegane jako rodzina partii mająca pewne cechy wspólne, jednocześnie określaną przez właściwości prowadzące do podziałów na różnego rodzaju podtypy (Jankiewicz 2007: 17–18).

Karl Mannheim definiuje skrajną prawicę w następujący sposób: „...ideologia skrajnej prawicy może być postrzegana, jako rozwinięty system idei, której utopijne składniki zawierają odmowę dla istniejącego *status quo* (Swygedouw i Ivaldi 2001: 1).

Interesującą próbę zdefiniowania nowej skrajnej prawicy przedstawił Michael Minkenberg (Minkenberg 2003: vol. 16). Według niego radykalna prawica to reakcja na przemiany społeczne, zapoczątkowane w 1968 roku. Modernizacja, która wprowadziła społeczeństwa zachodnie w fazę postindustrialną, stała się przyczyną radykalizacji prawicy. Według Minkenberga w definicji skrajnej prawicy najważniejsze staje się pojęcie narodu, wspólnoty, w której każda jednostka ma przydzielone tradycyjne role. Istotą ideologii radykalnej prawicy jest mit homogenicznego narodu oraz sprzeciw wobec liberalnej i pluralistycznej demokracji. Nowa radykalna prawica jest prawicą w łagodniejszym wydaniu, przyjmuje ona ogólnie obowiązujące reguły gry politycznej, zastępuje klasyczny, biologiczny rasizm etnocentryzmem.

Piero Ignazi rozróżnia starą i nową skrajną prawicę. Na wyróżnienie starej skrajnej prawicy według Ignaziego pozwalają trzy kryteria: kryterium ideologiczne, kryterium antysystemowości oraz kryterium formalne. Nowa skrajna prawica jest przez niego określana mianem postindustrialnego ugrupowania skrajnej prawicy. Według Ignaziego partie nowej prawicy są wytworem nowego, postindustrialnego społeczeństwa i kryzysu tradycyjnych partii, które nie potrafią odpowiednio szybko reagować na pojawienie się nowych problemów społecznych.

Według Poula Taggarda pojęcie skrajnej prawicy jest ściśle związane z pojęciem populizmu. Taggard używa tego terminu w miejsce określeń „skrajna prawica” czy „ultraprawica”. Według niego partie nowej skrajnej prawicy powinny być określane mianem partii populistycznych nowego typu. Warto jednak podkreślić, iż Taggard nie wyeliminował całkowicie pojęcia „partii skrajnej prawicy”, jednak według niego określenie to powinno być używane w odniesieniu do funkcjonujących ugrupowań neofaszystowskich, które raczej pełnią marginalną rolę w istniejących systemach politycznych. Ugrupowania neofaszystowskie deklarują powiązania z partiami faszystowskimi starego typu, natomiast partie populistyczne zdecydowanie odrzucają jakiegokolwiek powiązania z ideologią faszystowską, która nie wpływa na wzrost ich popularności. Cechą charakterystyczną partii populistycznych nowego typu jest podnoszenie przez nie kwestii gospodarczych, społecznych

oraz politycznych. Taggard zakłada ponadto możliwość powstawania swoistych hybryd politycznych, co związane jest z zacieraniem się różnic pomiędzy wyżej wymienionymi typami. Potwierdzeniem powyższej tezy może być przypadek Frontu Narodowego we Francji. Populistyczne ugrupowania nowego typu to oparta na konfrontacji kombinacja nacjonalizmu z neoliberalną polityką ekonomiczną. Partie populistyczne nowego typu to partie prawicowe, sprzeciwiające się istniejącemu systemowi, ale pozostające w głównym nurcie polityki. Nowi populiści nie dążą do obalenia demokracji, dążą jedynie do zmian pewnych jego zasad, które w ich opinii nie służą społeczeństwu, ponieważ są przestarzałe. Nowe partie populistyczne walczą przeciwko partiom, które są częścią systemu. Istotnym elementem ich programów politycznych jest negacja istniejącego systemu oraz czynników zagrażających narodowi. Ustalenie wroga oraz sposobów walki pełni funkcję jednoczącą w walce o nowy porządek. Dla nowych populistów rolę wroga odgrywają: politycy, imigranci, biurokraci, intelektualisci oraz klientela państwa dobrobytu.

Ryszard Herbut i Andrzej Antoszewski dokonują z kolei podziału partii skrajnej prawicy na partie starego i nowego typu. Partie starego typu to partie nawiązujące do faszyzmu i antysystemowe, podważające legitymację ustroju demokratycznego. Partie skrajnej prawicy nowego typu to partie ściśle związane z aktualnymi problemami politycznymi, powstającymi na skutek kryzysu współczesnego państwa dobrobytu. Według R. Herbuta i A. Antoszewskiego partie te jednak nie są partiami antysystemowymi, ale są partiami protestu (Antoszewski i Herbut 1997: 121–122).

Na podstawie wyżej opisanych definicji skrajnej prawicy można dojść do wniosku, że wszystkie definicje wskazują na dwa typy partii, a mianowicie partie neofaszystowskie, odnoszące się do partii starego typu, bez sukcesów wyborczych oraz partie nowego typu, odnoszące sukcesy wyborcze. W przeciwieństwie do partii neofaszystowskich, partie te odnoszą się do aktualnych problemów, a ich radykalizm mieści się w granicach porządku demokratycznego. Partie nowej skrajnej prawicy są również często przedstawiane jako partie protestu lub antypartie. A. Schedler (Schedler 1996: 291–312; Herbut 2004: 103) określił tego typu ugrupowania mianem *anti-political-establishment parties* (partie występujące przeciwko rządzącym). Według A. Schedlera partie te działają na zasadzie negacji klasy rządzącej i uprawiania antypolityki.

Według Katarzyny Sobolewskiej-Myślik partie nowej skrajnej prawicy to partie radykalne, jednak mieszczące się w granicach porządku demokratycznego. Ich prawicowość polega przede wszystkim na promowaniu nacjonalizmu, podkreślaniu tradycyjnych wartości w określaniu tożsamości narodowej oraz stawianiu postulatów ograniczenia aktywności państwa w życiu gospodarczym i społecznym (Sobolewska-Myślik 1996: 78–79).

Rodzina partii nowej skrajnej prawicy pojawiła się na początku lat 70. W początkowym okresie partie nowej skrajnej prawicy funkcjonowały jako partie protestu przeciwko elitom politycznym lub też, tak jak to miało miejsce w Danii, przeciwko nadmiernym obciążeniom podatkowym. Z biegiem czasu partie te przekształciły się w partie mające wiele cech wspólnych z tradycyjnymi partiami – stworzyły struktury, przyjęły określoną ideologię oraz strategię, którą w ich przypadku jest populizm. Promując powrót do tradycyjnych wartości oraz głosząc hasła etnocentryzmu, partie nowej skrajnej prawicy są reakcją na zachodzące procesy modernizacyjne, kryzys państwa dobrobytu i globalizację.

2. PARTIA POSTĘPU I DUŃSKA PARTIA LUDOWA

Za narodziny duńskiej nowej skrajnej prawicy przyjmuje się rok 1972. Właśnie w tym roku powstało nowe ugrupowanie polityczne o nazwie Partia Postępu (Fremskridspartiet)¹. Partia Postępu była partią protestu, skierowaną z jednej strony przeciwko narastającym obciążeniom podatkowym duńskiego państwa opiekuńczego, z drugiej zaś strony przeciwko ówczesnej klasie politycznej, która według założyciela partii, Mogensa Glistrupa, straciła kontakt z duńskim wyborcą i zatraciła swoją tożsamość polityczną. Zarzuty Glistrupa miały pokrycie w rzeczywistości. Przeprowadzona w 1970 roku reforma gminna oddaliła przeciętnego Duńczyka od lokalnych ośrodków władzy, a równocześnie znacząco wzrósł poziom biurokracji. Partia Postępu była protestem przeciwko państwu dobrobytu, biurokracji, technokracji oraz wyobcowaniu przeciętnego obywatela. Partia postulowała m.in. całkowite zniesienie podatków, likwidację biurokracji oraz zerwanie z państwowymi dotacjami dla kultury. Najbardziej radykalnym, a zarazem oryginalnym projektem Partii Postępu, było zastąpienie systemu obronnego kraju nagraniem w czterech językach na telefonicznej sekretarce informacji o bezwarunkowej kapitulacji Danii. Postulaty głoszone przez Partię Postępu trafiły na podatny grunt, a dodatkowej popularności przysparzała jej ekscentryczna postać przywódcy partii Mogensa Glistrupa. W wyborach do Folketingu, które odbyły się w 1973 roku², partia Glistrupa zdobyła 15,9% poparcia, stając się drugą największą partią w Folketingu. Na skutek niekończących się zawirowań politycznych i personalnych wewnątrz partii oraz pobytu Glistrupa w więzieniu za oszustwa podatkowe na początku lat 80., popularność Partii Postępu zaczęła drastycznie słabnąć.

Nieobecność szefa partii została skrzętnie wykorzystana przez jedną z bardziej aktywnych członkiń partii, Pię Kjærsgård, która najpierw przejęła miejsce Glistrupa w Folketingu, a następnie objęła funkcję szefowej partii.

Pod koniec lat 90., na skutek narastających konfliktów personalnych wewnątrz grupy parlamentarnej Partii Postępu, w której większość nie zgadzała się na kumulację władzy w rękach Kjærsgård, doszło do rozłamu. W jego wyniku w 1995 roku Kjærsgård opuściła partię i wraz z trzema innymi byłymi członkami Partii Postępu stworzyła nową partię – Duńską Partię Ludową (Dansk Folkeparti). Partia Postępu, na czele z Kirsten Jakobsen, pozostała partią walczącą z regulacjami systemu państwowego, podczas gdy Duńska Partia Ludowa za swój główny cel obrała walkę z imigracją oraz obronę tożsamości kulturowo-narodowej Duńczyków.

Począwszy od wyborów w 1998 roku, w wyniku których Duńska Partia Ludowa zdobyła 13 miejsc w parlamencie, polityczne znaczenie partii systematycznie wzrasta. W wy-

---

¹ W dalszej części artykułu używam polskich nazw partii.

² Wybory te, nazywane „wyborami trzęsienia ziemi” (w języku duńskim *jordskredsvalg*) zapoczątkowały radykalne zmiany na duńskiej scenie politycznej. W ich wyniku „tradycyjne” partie polityczne straciły 1/3 dotychczasowego poparcia wyborców, a 28% głosów wyborców przejęły partie, które wcześniej odgrywały raczej marginalną rolę na duńskiej scenie politycznej. Wybory te zobrazowały ponadto szereg nowych zjawisk, które dotknęły zachodnioeuropejskie systemy partyjne na początku lat 70. XX w. Do zjawisk tych należały m.in.: zwiększona labilność zachowań wyborczych, zmiana tradycyjnych wzorów poparcia politycznego, ukształtowanych na podstawie dominujących podziałów socjopolitycznych oraz powstawanie coraz większej liczby nowych partii.

borach parlamentarnych, które odbyły się w 2001 roku, partia Pii Kjærsgård uzyskała 12% głosów. W 2005 roku partia mogła pochwalić się 13,3-proc. poparciem, które przełożyło się na 24 miejsca w Folketingu. W przyśpieszonych wyborach do Folketingu, które odbyły się 13 listopada 2007 roku, Duńska Partia Ludowa zdobyła 13,8% głosów.

3. ELEKTORAT ORAZ MOTYWY GŁOSOWANIA NA NOWĄ SKRAJNĄ PRAWICĘ

Interesującą próbę naszkicowania swoistego „portretu” przeciętnego wyborcy Duńskiej Partii Ludowej pod względem płci, wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania wyborcy oraz jego klasy społecznej przeprowadzili w 2005 roku Kai Arzheimer i Elisabeth Carter³. Badania obejmowały elektorat partii nowej prawicy w latach 1984–2001 w kilku krajach europejskich, w tym w Danii. Autorzy badań wyróżnili następujące zmienne: wiek, płeć, wykształcenie oraz klasę społeczną. W przypadku wieku, autorzy wyróżnili sześć grup wiekowych: wyborcy poniżej 24. roku życia, przedział 24–34, 35–44, 45–54, 55–64 lata oraz wyborcy powyżej 65. roku życia. Wykształcenie wyborców analizowano na podstawie podziału na cztery grupy: brak wykształcenia lub wykształcenie podstawowe, wykształcenie średnie, tzw. wykształcenie pomaturalne oraz wykształcenie wyższe. Klasa społeczna została sklasyfikowana w następujący sposób: menedżerowie, pracownicy niefizyczni, osoby pracujące na własny rachunek oraz pracownicy fizyczni. Przed przystąpieniem do badań autorzy określili następujące zmienne:

- płeć – w przeważającej części mężczyźni;
- wiek – w przypadku wieku autorzy posłużyli się tzw. fenomenem „U” – obejmującym najmłodsze i najstarsze grupy wyborców, wyrażające największe zainteresowanie pomocą socjalną, i dla których w związku z tym imigranci stanowią największe zagrożenie;
- wykształcenie – elektorat nowej skrajnej prawicy stanowią głównie wyborcy z niższym wykształceniem, co autorzy argumentują w następujący sposób: ludzie gorzej wykształceni mają słabsze umiejętności oraz słabą pozycję na rynku pracy, przez co czują się zagrożeni ze strony imigrantów, mogących ich zastąpić na rynku pracy. Osoby z wyższym wykształceniem zazwyczaj wykazują poparcie dla wartości liberalnych;
- miejsce pracy – właściele małych, prywatnych firm, pracownicy fizyczni oraz osoby o małym stopniu autonomii.

Wyniki badań potwierdziły tezę, że płeć i poziom wykształcenia wpływają na kształt elektoratu nowej skrajnej prawicy. Najwyższy odsetek poparcia (21%) stanowią mężczyźni, pracownicy fizyczni o wykształceniu średnim, których ambicją jest społeczny awans. Grupa ta odczuwa największe zagrożenie dla realizacji swoich ambicji życiowych ze strony imigrantów. Najniższy odsetek w tych kategoriach stanowią kobiety o wyższym wykształceniu. Pozostałe dwie zmienne, tj. wiek i klasa społeczna, nie odgrywają znaczącego wpływu

---

³ <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/generalconference/marburg/papers/14/9/Carter.pdf> [dostęp: 25 listopada 2009].

na zachowania wyborcze. Osoby powyżej 65. roku życia nie są w żaden sposób nadreprezentowane wśród elektoratu nowej skrajnej prawicy, aczkolwiek w Danii, w latach 90. zauważalna była tendencja wzrostowa wśród osób starszych. Zgodnie z wynikami badań K. Arzheimera i E. Cartera, modelowy wyborca duńskiej nowej skrajnej prawicy to mężczyzna w wieku 24 lat lub młodszy, o średnim wykształceniu, pracujący fizycznie.

Próby stworzenia profilu wyborcy oraz określenia motywów głosowania na nową skrajną prawicę podjęli się również w ostatniej dekadzie XX wieku M. Lubbers, M. Gijsbert i P. Scheepers (2002: 345–378). Ich badania objęły grupę prawie 50 000 osób i zostały przeprowadzone w szesnastu krajach Europy Zachodniej, w tym Danii. Badania wykazały, że elektorat nowej skrajnej prawicy to w przeważającym stopniu wyborcy o niższej pozycji społecznej, pracownicy fizyczni, pracownicy umysłowi, ale wykonujący rutynową pracę, bezrobotni, gospodynie domowe oraz emeryci. Elektorat nowej skrajnej prawicy to również osoby o stosunkowo niskim wykształceniu, odczuwające zagrożenie ze strony imigrantów pod względem ekonomicznym i kulturowym.

Nowa skrajna prawica popierana jest więc przez wyborców identyfikujących się z konkretnymi grupami społecznymi. Przeciętny wyborca partii jest mężczyzną, około 24-letnim, mającym wykształcenie zawodowe lub średnie, pracującym fizycznie. Sympatykami nowej skrajnej prawicy do pewnego stopnia są również ludzie starsi. Wyborca Duńskiej Partii Ludowej jest przeciwnikiem imigracji oraz integracji z Unią Europejską. Motywy głosowania na nową skrajną prawicę wynikają przede wszystkim z ogólnie gorszej pozycji społecznej wyborcy, warunkowanej m.in. przez wykształcenie, miejsce pracy i wiek. Z taką motywacją identyfikują się najczęściej pracownicy fizyczni, bezrobotni oraz emeryci.

4. KONFLIKT KULTUROWY A SUKCESY WYBORCZE DUŃSKIEJ SKRAJNEJ PRAWICY

Jednym z czynników, który w istotnym stopniu wpływa na wzrost popularności partii nowej skrajnej prawicy jest konflikt kulturowy. Pojęcie to oraz jego wpływ na popularność nowej skrajnej prawicy w Danii może być analizowane na dwóch poziomach.

Po pierwsze konflikt kulturowy, rozumiany jako zderzenie idei postmaterializmu z tradycyjnymi wartościami socjokulturowymi na początku lat 70. ubiegłego wieku przyczynił się do wzrostu nastrojów neokonserwatywnych, a następnie do powstania partii nowej skrajnej prawicy, reprezentowanych w Danii przez opisane wcześniej Partię Postępu oraz Duńską Partię Ludową. Neokonserwatyzm był i jest reakcją na wysokie koszty utrzymania duńskiego państwa dobrobytu, osłabienie znaczenia tradycyjnych wartości socjokulturowych oraz na zagrożenie dla takich elementów jak porządek, władza, patriotyzm, rodzina, moralność. Nowa skrajna prawica jest więc postrzegana jako alternatywa dla zagrożeń, które niesie ze sobą postmaterializm. P. Ignazi twierdzi, iż partie nowej skrajnej prawicy są produktami rozgrywających się konfliktów w społeczeństwach postindustrialnych, w których wartości materialne nie odgrywają już tak znaczącej roli, a tradycyjny podział na mieszczaństwo i robotników stracił na swojej aktualności. Przemiany ekonomiczne i kulturowe, które miały miejsce po 1945 roku, rozmyły identyfikacje klasową oraz poluzowały

tradycyjne podziały społeczne. Partie te, głosząc w swoich programach na zasadzie reakcji obronnej powrót do tradycyjnych wartości i silnego państwa, są odpowiedzią społeczeństw postindustrialnych na atomizację społeczeństwa, globalizację oraz supranacjonalizm. Partie nowej skrajnej prawicy zdobywają popularność w społeczeństwach, w których samorealizacja i indywidualizm zburzyły ochronną siatkę tradycyjnych więzi społecznych. Wysuwane przez partie nowej skrajnej prawicy postulaty przywrócenia surowych standardów moralnych są odpowiedzią na postmaterialistyczny libertarianizm. Partie skrajnej prawicy wykorzystują konflikt, rozgrywający się w wysoko rozwiniętych społeczeństwach demokratycznych, pomiędzy wartościami materialnymi a postmaterialnymi, zjednując sobie tradycyjny elektorat partii lewicowych – środowiska klasy robotniczej oraz „starej” klasy średniej, które poczuły się zagrożone w obliczu modernizacji i przemian kulturowych.

Popularność nowej skrajnej prawicy w Danii może być więc postrzegana jako konsekwencja konfliktu rozgrywającego się pomiędzy klasami społecznymi, określanymi przez Runego Lykkeberga jako *kultur overklasse* („klasa wyższa kulturowo”) oraz *kultur underklasse* („klasa niższa kulturowo”) (Andersen *et al.* 2009: 40) Według R. Lykkeberga sukcesy nowej skrajnej prawicy są protestem klasy niższej przeciwko elitom. R. Lykkeberg, podobnie jak P. Ignazi, poszukując przyczyn popularności nowej skrajnej prawicy, wskazuje na wyjątkowe umiejętności przystosowawcze tego typu partii. Nowa skrajna prawica korzysta z konfliktu pomiędzy wartościami materialnymi i postmaterialnymi, rozgrywającego się w rozwiniętych społeczeństwach demokratycznych, przyciągając do siebie grupy społeczne, które czują się zagrożone w obliczu postępującej modernizacji i zmian dotychczas obowiązującej hierarchii wartości. Wartości takie jak bezpieczeństwo ekonomiczne, porządek, wartości rodzinne, z którymi identyfikują się środowiska klasy robotniczej oraz kręgi „starej klasy średniej”, podlegają zagrożeniu ze strony wartości postmaterialnych, reprezentowanych przez bardziej uprzywilejowane grupy społeczne. Nowa skrajna prawica, akcentując w swoim programie tradycyjne wartości kulturowe (nacjonalizm, ksenofobię, hasła kontynuacji silnego państwa opiekuńczego), jest atrakcyjną alternatywą dla tradycyjnych partii politycznych, a w szczególności dla partii socjaldemokratycznej, do niedawna skupiającej głosy wyżej wymienionych grup społecznych. Poparcie dla nowej skrajnej prawicy może więc być postrzegane jako wyraz protestu przeciwko dyktatowi elit.

Po drugie na popularność nowej skrajnej prawicy wpływa również konflikt kulturowy, rozumiany jako konflikt rozgrywający się pomiędzy kulturą Zachodu a kulturą i wartościami reprezentowanymi przez imigrantów, w szczególności pochodzących z krajów muzułmańskich. Imigracja oraz problem wielokulturowości należą do najczęściej poruszanych przez Duńską Partię Ludową kwestii. Imigranci, najczęściej pochodzący z krajów rozwijających się, są przedstawiani jako grupa nadmiernie uprzywilejowana i wykorzystująca instytucje państwa opiekuńczego oraz jako grupa stwarzająca zagrożenie dla tożsamości narodowej i integralności kulturowej Duńczyków. Pomimo stosunkowo niewielkiej liczby imigrantów, oscylującej w granicach 10% ogółu społeczeństwa duńskiego⁴, Duńska Partia

⁴ Imigranci pochodzący z krajów rozwijających się, z których większość pochodzi z państw takich jak Irak, Libia, Pakistan czy Somalia, stanowią niecałe 5%, jednakże zarówno liczba ich, jak i imigrantów pochodzących z krajów zachodnich, uległa w ciągu ostatnich dwudziestu lat podwojeniu. Źródło: Danmarks Statistik, październik 2010.

Ludowa bez skrupułów wykorzystuje coraz bardziej radykalne hasła antyimigranckie do zdobywania dodatkowych głosów wyborczych. Wypowiedzi szefowej partii P. Kjærsgård o „islamistach przyjeżdżających do Danii z najgłębszą pogardą dla wszystkiego, co zachodnie, duńskie i chrześcijańskie”, czy „tysiącach ludzi przyjeżdżających do Danii, którzy cywilizacyjnie, kulturowo i duchowo tkwią w roku 1005” (Engelbreth i Larsen 2009: 86) trafiają na podatny grunt. Duńska Partia Ludowa przedstawia siebie jako obrońcę kultury i wartości duńskich oraz strażnika wartości cywilizacji Zachodu przed zagrożeniem ze strony imigrantów. W swoim programie partia wyraźnie sprzeciwia się procesowi przekształcania się społeczeństwa duńskiego w społeczeństwo wielokulturowe oraz domaga się asymilacji kulturowej imigrantów przebywających w Danii (program Duńskiej Partii Ludowej, wersja online).

Według Jensa Rydgrena (Rydgren 2005: 413–437) sukcesy wyborcze partii nowej skrajnej prawicy związane są między innymi z występowaniem w społeczeństwach zachodnich takich czynników jak „kulturowa hegemonia”, „nowy rasizm” czy też „kulturowy rasizm”. Określenie natężenia występowania wyżej wymienionych czynników w społeczeństwie duńskim jest zadaniem praktycznie niewykonalnym, jednak biorąc pod uwagę związek pomiędzy rosnącym poparciem dla nowej skrajnej prawicy w Danii oraz fakt, iż to właśnie hasła obrony kultury duńskiej i tzw. duńskich wartości należą do głównych postulatów politycznych nowej skrajnej prawicy, można założyć, iż wymienione przez J. Rydgrena kontrowersyjne czynniki w rzeczywistości mają wpływ na sukcesy wyborcze Duńskiej Partii Ludowej.

Oprócz wielu konkretnych elementów polityczno-ekonomicznych, które mają wpływ na wzrost popularności partii nowej skrajnej prawicy, wymienionych przez J. Rydgrena (Norris 2004, wersja online) takich jak m.in. postindustrialna ekonomia, polityczne niezadowolenie i rozczarowanie, zbieżności w programach tradycyjnych partii politycznych, kryzys ekonomiczny i bezrobocie, reakcja na nową politykę oraz powstanie nowej lewicy, na sukcesy nowej skrajnej prawicy ma również wpływ szeroko rozumiany konflikt kulturowy. W latach 70., tj. w momencie pojawienia się na duńskiej scenie politycznej Partii Postępu, konflikt ten miał swoje podłoże w szeregu zmian o charakterze ilościowym i jakościowym. Znacznemu ograniczeniu uległa ogólna liczba osób zatrudnionych w przemyśle i rolnictwie, wzrosła zaś liczba zatrudnionych w sektorze usług. Wzrósł poziom zamożności społeczeństwa, poziom wykształcenia i mobilności, a wraz z tymi zmianami przeobrażeniu uległ wyznawany system wartości. Do głosu doszła nowa klasa średnia, niezwiązana z tradycyjnymi partiami politycznymi. Zmianom uległy również zachowania wyborcze. Pojawiła się nowa polityka, a wraz z nią hasła dotyczące konfliktu pomiędzy zwolennikami ustabilizowanego porządku industrialnego a tymi grupami społeczeństwa, które wysunęły na plan pierwszy wartości postmaterialne. Opisane wyżej zjawiska były częścią tzw. „cichej rewolucji”, która według P. Ignaziego oznaczała zmianę systemu wartości preferowanych przez społeczeństwa zachodnie, będącą konsekwencją przekształceń pokoleniowych, powstaniem klasy średniej i wzrostem poziomu wykształcenia.

Analizując zaplecze wyborcze nowej skrajnej prawicy pod względem przynależności do określonej grupy społecznej, poziomu wykształcenia oraz wyznawanych wartości, można dojść do wniosku, że konflikt, który doprowadził w latach 70. ubiegłego wieku do

powstania nowej skrajnej prawicy, wciąż trwa, mając istotny wpływ na sukcesy Duńskiej Partii Ludowej. Zgodnie z wynikami badań K. Arzheimera i E. Carter (Arzheimer i Carter 2003: wersja online) motywami głosowania na nową skrajną prawicę wynikają w głównej mierze z ogólnie gorszej pozycji społecznej wyborcy, warunkowanej m.in. przez wykształcenie, miejsce pracy i wiek. Z taką motywacją identyfikują się najczęściej pracownicy fizyczni, bezrobotni oraz emeryci.

Reasumując, popularność nowej skrajnej prawicy ma również swoje podłoże w konflikcie rozgrywającym się pomiędzy ofiarami przemian modernizacyjnych a tzw. elitami, czyli grupami społecznymi, które przyczyniają się do powstawania procesów modernizacyjnych, uczestniczą w nich i odnoszą z nich konkretne korzyści.

Konflikt ten, objawia się słabnącym zaufaniem do politycznych instytucji systemu oraz do elit sprawujących władzę, co z kolei łączy się z malejącym zaufaniem do tradycyjnych partii politycznych oraz zmniejszającą się liczbą osób biorących udział w wyborach. Partie nowej skrajnej prawicy reagują na te zjawiska, krytykując ustabilizowane partie i polityków, oskarżając ich o niezrozumienie problemów zwykłego człowieka, wychodząc jednocześnie z ofertą zastąpienia tradycyjnych partii i polityków przez apolitycznych „specjalistów”. W tych właśnie postulatach zawartych jest najwięcej wątków populistycznych, które często bezkrytycznie przyjmowane są przez mniej uprzywilejowane grupy społeczne.

Na popularność nowej skrajnej prawicy wpływa również konflikt kulturowy, wynikający z szerszego konfliktu cywilizacyjnego. Konflikt ten rozgrywa się pomiędzy kulturą Zachodu a kulturą i wartościami reprezentowanymi przez przybywających do Danii imigrantów, w szczególności pochodzących z krajów muzułmańskich. Konflikt cywilizacyjny związany jest z procesem globalizacji, który postrzegany jest przez wyborcę nowej skrajnej prawicy jako zagrożenie, a reakcją na zagrożenie jest izolacja i zwrot w kierunku regionalizmu oraz negacja procesów modernizacyjnych. Stąd proponowany przez Duńską Partię Ludową powrót do tradycyjnych wartości i starego porządku spotyka się z coraz szerszym poparciem wyborców.

BIBLIOGRAFIA

- Andreassen, Rikke, Henrik Jøker Bjerre, Ole Krarup, Rune Engelbreth Larsen, Curt Sørensen, Christian Braad Thomsen, Mikkel Thorup i Preben Wilhjelmsen (eds.) 2009. *Stuerent*, Kopenhaga: Frydenlund.
- Antoszewski, Andrzej i Ryszard Herbut. 1997. *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Antoszewski, Andrzej. 2009. *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Arzheimer Kai i Elisabeth Carter. 2003. *Explaining Variation in the Extreme Right Vote: The Individual and the Political Environment*, <http://www.kai-arzheimer.com/Extreme-Right.html> [dostęp 30.01.2011].
- Herbut, Ryszard. 1997. *Teoria i praktyka funkcjonowania partii politycznych*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Herbut, Ryszard. 2004. *Partie dalekiej prawicy w Europie Zachodniej. Doktryny i ruchy współczesnego ekstremizmu politycznego*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Huntington, Samuel P. 2008. *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.
- Ignazi, Piero. 2003. *Extreme Right Parties in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- Jankiewicz, Joanna. 2007. *Nowa skrajna prawica w wybranych państwach Europy Zachodniej*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Lubbers Marcel, Merove Gijsbert i Peer Scheepers. 2002. *Extreme right-wing voting in Western Europe*, "European Journal of Political Research", vol. 41, nr 3, s. 345–378.
- Minkenberg, Michael. 2003. *The radical right in Postsocialist Central and Eastern: Comparative Observations and Interpretations*, "East European Politics and Societies", vol. 16, nr 2, s. 335–362.
- Norris, Pippa. 2004. *Understanding the rise of the radical right*, <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Books/Radical%20Right.htm> [dostęp 30.01.2011].
- Rydgren, Jens. 2005. *Is extreme right-wing populism contagious?*, "European Journal of Political Research", vol. 44, nr 3, s. 413–437.
- Schedler, Andrews. 1996. *Anti-Political establishment parties*, "Party Politics", vol. 2, s. 291–312.
- Sobolewska-Myślik, Katarzyna. 2006. *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa: PWN.
- Swygedouw, Marc i Gilles Ivaldi. 2001. *The Extreme Right Utopia in Belgium and France: The Ideology of the Flemish Vlaams Blok and the French Front National*, "West European Politics", vol. 24, nr 3, s. 1–22.
- Taggard, Poul. 1995. *New Populist Parties in Western Europe*, "West European Politics", vol. 18, nr 1, s. 34–51.

Dodatkowe źródła internetowe

- <http://www.berlingske.dk/infoshop/de-100-mest-magtfulde-danskere-i-2009> (lista najbardziej wpływowych postaci duńskiej polityki) [dostęp 30.07.2011]
- http://da.wikipedia.org/wiki/Folketingsvalg_2001 (wyniki wyborów do Folketingu w 2001 roku) [dostęp 25.07.2011]
- http://da.wikipedia.org/wiki/Folketingsvalg_2005 (wyniki wyborów do Folketingu w 2005 roku) [dostęp 25.07.2011]
- <http://www.ft.dk/Demokrati/Partier/PartiOversigt/Dansk%20Folkeparti.aspx> (strona internetowa Duńskiej Partii Ludowej na serwerze Folketingu) [dostęp 25.07.2011]
- www.danskfolkeparti.dk (strona internetowa DPL) [dostęp 25.07.2011]

THE NEW RIGHT WING IN DENMARK AND THE CULTURE CLASH

Just within sixteen years since its emergence the Danish People's Party (Dansk Folkeparti) has reached the status of the third biggest political party in Denmark. Gaining such considerable voter's support by a new far-right, populist party in Denmark, a country having a reputation of a stable, well-established democracy provokes

a broader analysis of this phenomenon. The main goal of the paper is therefore to find an answer to the question about possible factors that have contributed to the popularity of the new far-right in Denmark. In the paper I make an effort to prove that an essential influence on the popularity of the new far-right has the culture clash. I analyse the term culture clash on two planes – as a clash of the ideas of postmaterialism with the traditional sociocultural values and as a clash between Western culture and the values represented by immigrants coming to Denmark from mostly muslim countries.

Key words: new far-right, Danish People's Party, culture clash, populism